

Georg K hlew nd Alapítvány

Negyvenharmadik hírlevél

Alapítványunk 43. hírlevelében *Georg K hlew nd Az antropozófiával való foglalkozás* című könyvének a szerző által  rt első részét k z lj k. Ez a könyv f  része, ez vezet fel azt a *Rudolf Steiner* műveiből készült sz veg v logat st, melyet legutóbbi három hírlevelünkben (40-42. hírlevél) olvashattak az érdeklődők. Ez a három részre osztott v logat s az eredeti könyvben *F ggel kk nt* szerepel. Római s z mokkal ellátva, I.-t l XX.-ig,  gy, ahogy azt h rleveleinkben is láthatták. A *Függelék* szövegeit most tanácsos együtt olvasni a most közzétett f  szöveggel, mert kiegészítik egymást. Zárójeles, sz veg k zi utalásokat talál erre az olvasó, hogy a *Függelék* (tehát a három előző hírlevélben közölt sz veg v logat s) mely része kapcsolódik épp a f  szöveghez. A ford t  ezúttal *Zsellér Gyula*, aki a most közölt szövegek nagy részét m g a 80-as évek végén készítette el. A fordítást ellenőrizte és a 2001-es második, bővített német kiadás szövegével egybevetette *Böszörményi László*, aki e sorok  r j nak stilisztikai módosító javaslatait is tekintetbe vette. Az itt következő végleges szöveg  gy alakult ki. Egy pontosítás: a 40. hírlevélben jelzett 80-as évekbeli  sv ltozat előkerült. Ennek címlapján pontos dátum áll. Ez alapján állítható, hogy az első német kiadás (1991) előtt baráti körben közreadott fordítás 1989-ben keletkezett, vagy legalábbis ekkor készült el. A lábjegyzetekben található Steiner-  s K hlew nd-könyvek adatai  r nyad ak arra az esetre, ha valaki tovább szeretné kutatni a témát.

Fenyő Ervin

Bevezetés

Az antropozófia mint idea a gondolkodásnak sz l, és a gondolkodáson keresztül, világító melegs gk nt, megsz l thatja az ember szívét is. Ez a mozgás azonban azt tételezi fel, hogy a gondolkodás nem marad meg eszközéhez, az agyhoz való kötődésében. Ha a gondolkodást az agy mechanizmusa határozza meg, akkor elveszti autonómiáját, és többé nem tud szabadon működni. Akkor beteljesül az a feltevés, hogy az agy gondolkodik.

Az antropozófiával való foglalkozás arra szolgálhat, hogy az ember lépésről lépésre függetlenítse gondolkodását és lelkeségét az agy, a fizikai test eleve adott strukt r  t l. Ez a st dium célja: cselekvés, történés, és nem tartalmakról való tudás megszerzése, mely tartalmakat tévesen inform ci kk nt fogunk fel. Ez a cél teljesen illuzórikus lenne, ha az ember nem érintené meg pontszerűen már a mindennapi életben is a tudatfeletti tudati szinteket minden új megértés esetében. Ezt az érintést kiterjeszteni, a villanásnyi fényeknek tartamot és ezáltal tapasztalhat s got adni, ez az antropozófiával való foglalkozás célja a st dium szintjén. A *metanoia*¹, a látásmód-

¹ Luther  s Károli a *Bibli *ban bűnbánatnak fordítja; szó szerinti jelentése: az élethez való hozzáállás megváltoztatása. B. L.

váltás azt jelenti, hogy az olvasó-gyakorló ember nemcsak tudatának tartalmait változtatja meg, hanem a tudat szintjét is. A tartalmak ezt a célt szolgálják: valódi értelmük csak a fölemelkedett tudat számára nyílik meg. Az ember sokkal lassabban olvas, ha a leírás hogyanjáért és nemcsak a „tartalmakért” teszi (lásd: *Függelék XV*). Ma a stúdium: olvasás és gyakorlás.

Ennek az írásnak két célja van: gyakorlással áthatott kapcsolatra a szellemtudománnyal, és a szellemtudományos tartalmak tapasztaláson alapuló, önálló újfelfogalmazására serkenteni. Mert az idők gyorsan változnak, sokkal gyorsabban, mint korábban.

Igazságokat nem lehet egyszerűen egyszer s mindenkorra érvényes dogmák formájában átörökíteni, ezek mindig egy bizonyos korszak igazságai, és minden korban újra meg kell érteni őket, és ez mindenkor új aktivitást követel az emberek felfogó képességének megfelelően (v. ö.: *Függelék XX*.)

A jelen írás második részében közreadott *Függelék* arra szolgál, hogy Rudolf Steiner megfelelő kijelentéseire hívja fel az olvasó figyelmét. Az idézetek nem „bizonyítékul” szolgálnak, hanem arra, hogy megmutassák, hogyan értette Rudolf Steiner a szellemi tapasztalatokra vonatkozó közléseit.

Ez az írás olyan foglalkozási módot ír le és javasol az antropozófiával kapcsolatban, mely ma és talán még holnap is időszerű. Ez nem jelenti azt, hogy a szerző a szellemtudománnyal való foglalkozás minden egyéb módját elveti vagy elítéli. Ellenkezőleg: mélyen meghajol magában mindazok előtt, akik számára az antropozófiát a maguk egészen más módján közvetítették, és azok előtt is, akik a jövőben további, az övétől egészen különböző módszereket fejlesztenek ki. Reméli, hogy ez meg fog történni: mert egy tanítás csak addig él, amíg változik.

„Az a nevelés, amit a szellemtudomány véghezvisz bennünk, sokkal fontosabb, mint a szellemtudomány tartalma”.²

Bánni kéne megtanulni az antropozófiával, nem elbánni vele.

*

1. A szellemtudomány jellege

A szellemtudományon kívül minden egyéb tudomány ugyanazon a tudatszinten dolgozik. Ezt az jellemzi, hogy a tudati folyamatok termékeit vagy eredményeit tartalmazza, belőlük áll, míg maguk a folyamatok többnyire észrevétlenül, nem-tapasztaltan játszódnak le, mint például a gondolkodás, mely a gondolat létrehozza. A gondolat a gondolkodási folyamat végeredménye, és az akusztikusan vagy írásban kifejezett gondolatnak új gondolkodáson kell átmennie, egy pillanatra folyékonyá, élővé kell benne válnia ahhoz, hogy megértsük. Jellemző, hogy a gondolatnak ezt a felolvadását és azonnali visszadermedését egyáltalán nem tapasztaljuk – olyan gyorsan játszódik le. Ismert gondolatokat a gondolat-érzék segítségével észlelünk, aktuális gondolkodás nélkül, vagy nagyon kevés aktuális gondolkodással.

A fent jellemzett tudatszintet értelemszerűen *informatív* szintnek nevezhetjük: információkból áll, mint „így van”, „így megy végbe”, vagy ezeknek megfelelő állításokból. Az ilyen állítások mögött olyan kérdések állnak a természettudományokban és az ezeket utánzó tudományokban, mint „miért?”, „miből?” és „hogyan?”; kivétel nélkül analitikus kérdések. De analizálni csak azt lehet, ami először egységként *adott*, megelőző tudatos vagy a gyermekkorból

² GA 199, *Geisteswissenschaft als Erkenntnis der Grundimpulse sozialer Gestaltung*, 1920. aug. 20.

megmaradt, nem-tudatos ismeretek vagy megismerések útján. Ezek végül is közvetlenül elsajátított elemekre vezethetők vissza, mint például a legelső megértett szavak, fogalmak, érzeti minőségek, stb.

Ha ezzel szemben egy szöveget akarunk megérteni, akkor a kérdés másként hangzik: „mit *jelent*?” Nem azt kérdezzük, miből vannak a jelek, illetőleg a betűk, miért az adott módon következnek egymás után, hogyan kerültek a papírra, milyen alakúak és milyen távolságra vannak egymástól. A szöveget összeolvasni és megérteni csak felülről tudjuk: elhagyjuk a betűk szintjét, hogy a szavakéra, a szavakét, hogy a mondat *értelmének* szintjére jussunk. Az értelem az olvasó, megértő tudatban *keletkezik*, nem dolog, az észleleti világban őt kifejező jelek egyikével sem azonos, és az összességükkel sem. Ugyanígy egy jelenség – a megismerés is – csak felülről érthető meg.

A szellemtudomány éppen arra a területre, azokra a folyamatokra irányul, amelyekből a többi tudomány a tartalmát nyeri, és amelyből a hétköznapi tudat világképe is felépül. A hétköznapi tudat szintje ugyanaz, mint a tudományoké. A szellemtudomány világa a megismerés és a megismerő világa, és nem a közönséges értelemben vett *megismert világ*. A legalsóbb szintje az, amelyen egy mondat *értelme* található, és innen terjed ki fölfelé, a tudat még magasabb szintjeire. Ezért nem művelhető és nem érthető meg az informatív szinten. Folyamatosan megköveteli, hogy a tudat szintje emelkedjen: kifejezetten *olvasó* tudomány. A gondolatok és képek, melyeken keresztül kifejeződik, a kiindulópontot jelentik egy magasabb értelem felé, hasonlóan a betűkhöz és a szavakhoz, amelyek egy mondat értelmének elérésére szolgáló kiindulópontok. Ezt a fajta olvasást, melynek kiinduló elemei gondolatok, képek vagy észleletek, *meditálás*nak nevezzük. A közönséges *értés* – egy új megértés felvillanása – pillanatnyi meditációnak tekinthető. A meditáció a szellemtudomány területén a *tapasztaláshoz* vezető közvetlen út. Aki ilyen módon közelíti meg, a továbbiakban képes szellemtudományos kutatásra is. Egy ilyen kutatás eredményeinek megértéséhez kezdetben a gondolati intuíció vezethet el. Az eredmények magasabb rendű ideák, melyeket a nem-meditáló, de intuitív gondolkodás – csak az intuitív gondolkodás *igazi* gondolkodás³ – számára kétféle úton lehet közvetíteni.

Minden megismerés tudati folyamatokon keresztül jön létre és bennük oldható fel, ezért ilyen folyamatok formájában le is lehet őket írni. Ez magasabb megismerésekre nézve is lehetséges – és ez az egyik út. Ezek a tudati folyamatok azonban eleinte egyáltalán nem ismertek, és az iskolázás útján szerzett valamelyes gyakorlottság nélkül leírásuk érthetetlen; éppen úgy, ahogy a hegedülés mozdulatai is aligha írhatók le valaki számára, aki soha nem látott senkit hegedülni. Ezen a módon el lehet érni, hogy a leírás ne legyen félreérthető: az olvasó vagy rátalál intuitíven a leírt valóságra, vagy egyáltalán nem érti meg. A másik út, az érzetfeletti kutatási eredmények képszerű visszaadása. Ebben az esetben a képek olyan észleleteket helyettesítenek, melyeket az olvasó nem képes tapasztalni. Az ilyen képeket sosem szabad *hétköznapi* észleleteink értelmében fölfogni – az ilyen félreértés veszélye nagy –, különben létrejön egy képzelt világ, mely az érzékszervi észleletek mintájára épül fel, és ezt fogjuk szellemi világnak tartani (v.ö.: *Függelék I.*). A képeket szimbólum-jellegüknek megfelelően kell felfogni és olvasni, és nem a hétköznapi értelemmel „*értelmezni*”. A képek gondolati intuíciókhoz vezethetnek, ahogy egyébként szerencsés esetben az érzékszervi észleletek is.

³ Lásd még: G. Kühlewind: *A hetedik nap vége* [Die Wahrheit tun]; Kláris Kiadó és Művészeti Műhely, Budapest, 2004; *A szellemtudományi stúdiumról* című fejezet (57. oldal).

A két említett, szellemtudományhoz vezető út a *betekintés* két mozdulata; elvezetnek bizonyos értékekhez, de ahhoz a lehetőséghez már nem, hogy a szellemtudomány eredményeivel *éljünk* – még ha azok értékesekké is válnak számunkra –, s velük szabadon és szakszerűen bánhassunk. Ha a szellemtudomány eredményeit spekulatív kombinációval hozzuk egymással kapcsolatba, akkor túllépjük a kezdeti megértés adta illetékességünket (v. ö.: *Függelék II.*). A spekulatív értelem alacsonyabb szinten működik, mint ahonnan az eredmények származnak: kombinációjuk a különböző szintek összekeverése – és beszennyezése – lenne. Mindenesetre nagy a kísértés a spekulatív értelem alkalmazására. De mivel itt nem információkról van szó, minden összehasonlítás, kombinálás szakszerűtlen. A szellemi világról, mivel az a legalsóbb szintjén is csak a *létesülés* szintjéig ér le, nem létezik olyan információ, ami a „van” világában lehetséges. Minden arra irányuló kísérlet, hogy a szellemi kutatás eredményeit „tartalmaknak” vegyük, eltorzításukhoz vezet: ahhoz a számtalan félreértéshez, melyek a szellemtudományhoz vezető utat elfátyolozzák és elfedik, éppen azok elől, akik ezt az utat komolyan keresik: ez a tanítás megrontása.

A fentiek alapján belátható, hogy a szellemtudományos közlések tudása és a rájuk való emlékezés nem lehet elsődleges cél. Céljuk az, hogy a velük való foglalkozás révén a tudat szintje emelkedjék (v. ö.: *Függelék III.*).

2. Az egészséges emberi értelem

A félreértések egyik forrása bizonyára az, hogy Steiner nagyon gyakran hivatkozik az „egészséges, elfogulatlan emberi értelemre”. Ha egyszer valaki megfelelő kutatás révén szellemi igazságokra jutott, amiket szakszerű nyelvi formában kifejezett, akkor bárki felfoghatja őket, aki rendelkezik „egészséges emberi értelemmel”. Ritkán ügyelünk arra, hogy mit ért Steiner „egészséges emberi értelen”. Ha idevágó kijelentéseit figyelembe vennénk, sokkal óvatosabban bánnánk a szövegekkel (v. ö.: *Függelék IV.*).

Az idézett szövegekből világossá válhat, hogy az egészséges emberi értelem semmiképpen nem általános adottság, hanem olyan magas követelmény, amelyet aligha lehet másként, mint tudati iskolázás útján teljesíteni. Steiner gyakran „tisztá gondolkodásként” jellemzi. Ez a kifejezés egyfajta mélységgel rendelkezik: a gondolkodásra vonatkozó lépcsőzetesen egymásra épülő tisztulási lépések sorát jelzi.

Az első lépcső abban áll, hogy megszabadítjuk a gondolkodást minden hozzá keveredő emocionális elemtől, előítélettől, hajlamtól, stb. A második az észleleti elemektől szabadítja meg, így „érzetmentessé” válik ugyan, de absztrakt, azaz a mindennapok szintjén maradhat (v.ö.: *Függelék V.*). A következő lépésben a múlt-elemektől tisztítjuk meg a gondolkodást; ez azt jelenti, hogy függetlenné válik a testtől – azaz nem támaszkodik többé az agyi folyamatokra, hanem a folyamat-jellegű, élő vagy imaginatív szintre emelkedik: ez a *tiszta, élő* gondolkodás. A további magasabb szinteket már nem nevezzük „gondolkodásnak”, noha magukba foglalják az élő gondolkodást: a megismerő érzést és megismerő akarást.

Az élő gondolkodás az egészséges, elfogulatlan gondolkodás, az „egészséges emberi értelem” (v. ö.: *Függelék V.*).

Amikor olyan úttal vagy tanítással találkozunk, mely magasabb igazságokhoz kellene, hogy vezessen, le kell küzdenünk egy paradoxont: nevezetesen azt, hogy a tanítást kezdetben olyan tudat fogja fel, mely még nincs kitanítva vagy átalakítva. A saját szintjét meghaladó tanítást a befogadó tudat tulajdonképpen nem képes megérteni. Ebből a tudati csapdából két, egymást támogató mozdulat segítségével

kerülhetünk ki. Az egyik, hogy a modern tudat – a tudati lélek – rá tud látni, reflektálni tud önmagára, azaz: két szinten mozog, még ha a magasabbat csak ritkán és futólagosan érinti is.⁴ A másik az út kezdetének, vagy a tanítás leghozzáférhetőbb részének olyan leírása, mely találkozhat a felfelé törekvő tudattal. Ez az első fejezetben említett gondolati intuícióhoz vezető út. Ha így létrejön egy találkozás, akkor ez lépésről-lépésre biztosítja az utat. Csak a konkrét tudati gyakorlatok útján lehetséges fokozatosan a tanítás igazi megértése. Az átmeneti, kezdeti megértéshez a tudatnak legalább pillanatszerűen a megfelelő szintre kell emelkednie. Ebben segíthet a tudat ön-reflexiója, amennyiben észreveszi a nem-értést vagy a részleges értést: ez az egyik legfontosabb tapasztalat a stúdium során.

3. „Tartalmak”

A naiv realizmus, nevezetesen az a nézet, hogy az észleletek gondolatok, tények stb. az én tevékenységem nélkül is vannak, hogy mindez egyszerűen „létezik”, ez a mélyen gyökerező életfelfogás talán a szövegek olvasása tekintetében győzhető le a legnehezebben, noha ezen a területen történhetne meg legkönnyebben. Mert általános és gyakori tapasztalat, hogy egy szöveg, egy könyv csak azt mondhatja nekem, aminek megértésére éppen képes vagyok; és amikor „ugyanazt” a szöveget bizonyos idő múlva újra elolvasom, egészen idegennek tűnhet és egészen új tartalmakat közvetíthet. Ebből egészen könnyen eljuthatnánk arra a belátásra, hogy „tartalmak” csak számomra, a megértésememen keresztül léteznek, és hogy a gondolatok is csak azután léphetnek a tudatomba mint gondolatok, ha halott formájukat – írásbeli vagy hallható megjelenésüket – feltámasztom magamban, amennyiben *gondolom* őket. Egy „gondolat” csak a gondolkodásom által válik számomra hozzáférhetővé, válik számomra gondolattá (eltekintve a jól ismert gondolatoktól, amelyeket a gondolat-érzék segítségével, aktuális gondolkodás nélkül érthetnek).

Ezért az a nagyon elterjedt nézet, hogy a „szellemi tartalmak” „hatnak”, a naiv realizmus, egy ismeretelméletileg iskolázatlan naivitás következménye. „Önmagukban” sem tartalmak, sem gondolatok nincsenek. Mint minden egyébként, ezeknek is intencionális realitásuk van, azaz valóságuk – és ezzel együtt hatékonyságuk is – két oldalról határozódik meg: a szerző vagy gondolkodó oldaláról, és az olvasóéről vagy befogadóéről.

A félreértett, nominálisan vagy nem a megfelelő szinten felfogott tartalmaknak – dogmáknak – mindazonáltal van egy nagyon is egyértelmű „hatásuk”: megrontják és megbetegítik a tudatot. Minden olyan „tartalom”, amely úgy kerül a tudatba, hogy nem vesszük észre, hogy nem értjük, vagy félreértjük, vagy nem megfelelő szinten értjük, zárványt, vértől át nem járt részt hoz létre a tudatban, amibe az belebetegszik: hajlamossá válik arra, hogy további zárványokat hozzon létre magában. A megismerés megbetegedése szükségszerűen magával hozza a morális érzés megbetegedését is – hacsak a moralitás nem volt már korábban is beteg, és a megismerés életének megbetegedését nem éppen erkölcsi okok – például becsvágy – idézték elő.

A modern emberi tudat struktúrája kizárja, hogy a szónak közvetlen hatása legyen rá: ehhez be kell fogadnia, meg kell értenie. Ezen nyugszik az emberi szabadság. A demagógok beszédükben nem a megismerésre, hanem az ember érzelmi életére „hatnak” – ez támadás az emberi szabadság ellen. Egy „mantrikus” szöveg csak akkor

⁴ Georg Kühlewind: *Das Licht des Wortes*; Verlag Freies Geistesleben, Stuttgart, 1984; *Das Leben der Bewusstseinsseele* című fejezet. (*A Szó világossága*; Kláris Kiadó és Művészeti Műhely, 2010; *A tudati lélek élete* c. fejezet)

fejt ki valódi hatást a modern tudatra, ha a meditáció felveszi magába, és ezen az úton megvalósítja (v. ö.: *Függelék VI.*).

Egy szellemtudományos könyv nem olyan, mint egy fogkrémtubus, amelyből könnyű nyomásra kibuggyan és rendelkezésre áll a tartalom.

4. Tudás és képesség

Akkor juthatunk nem-informatív, magasabb tudáshoz, ha megfelelő képességet fejlesztünk ki hozzá. Ha a tudást és a képességet elválasztjuk egymástól, mind a kettő tönkremegy. A tudás vagy bölcsesség gondolt gondolattá, információvá, dogmává, nem megfelelő szintű tanítássá, formalizmussá válik, ha nélkülözi azt a képességet, mely létrehozta. A megismerés nélküli meditáció lelkiállapotokhoz, kvietizmushoz, öncélúsághoz vezet, és nincs jelentősége az emberiség, a Föld, a világmindenség szempontjából.

A zen-buddhizmus történetében többször megismétlődik a küzdelem a megismerő meditációért.⁵ A régi zen-mesterek tudtak a közlés veszélyéről, és azt nem-közléssel akarták megelőzni. Hasonlóan járt el az úgynevezett negatív teológia is Dionysios Areopagitától Nicolaus Cusanusig, amikor elkerülte, hogy az isteniről másként, mint negatívumokban – nem ez, nem az, „neti neti” – nyilatkozzék. De a zen-mesterek tudtak a nem-megismerő meditáció veszélyéről is. A közlés veszélyét a közlés lehetséges önállósulása jelenti, úgy hogy az pótolja a tapasztalást, ahelyett hogy hozzávezetne, és az ember beéri a közléssel. Alacsonyabb szinten ez ahhoz hasonlítana, mintha valaki beérné a betűk leírásával anélkül, hogy megpróbálná összeolvasni őket, vagy a térkép olyan nézegetésével, mely nem képes észrevenni a földrajzi helyeket. A betűk végrehajtandó utasítások; ilyenek a szellemi kutatásról szóló közlések is: nem lehet őket információkként kezelni. Túlságosan hozzászoktunk, hogy információknak vegyünk szövegeket, és ez sokkal kényelmesebb, mint visszaalakítani őket azzá a tapasztalássá, amelyből származnak.

A szellemtudományos kutatások közlései alapján mára létrejött egy képesség nélküli tudás; az olyan meditációs gyakorlat által, amely nem a nyugati ember – ezen mindenkit értünk, aki a nyugati civilizációban nőtt fel – számára készült, olyan meditáció-fajták terjedtek el, amelyek nem vezetnek megismeréshez. Pontosan oda jutottunk, amit minden előremutató hagyomány el akart kerülni: *prajna* (bölcsesség), *dhyana* (meditálás) nélkül, és *dhyana, prajna* nélkül.

Az értelmi lélek korában a lelki szerkezet nem tette lehetővé, hogy valaki anélkül beszéljen valamiről, hogy teljes mértékben gondolni is tudja, amit mond; ez azonban nagyon is lehetséges a tudati lélek számára, mert benne a gondolkodás elvált a nyelvtől.⁶ Ehhez még az is hozzájárul, hogy a közlések nyelve a hétköznapi nyelv, míg például a matematikának saját nyelve van, amely ezért nem érthető vagy magyarázható félre.

Tudományos közlésben valamilyen szövegre vagy tekintélyre való hivatkozás nem lehet érv. Minden állítás igazolható vagy belátható: ez teszi a közölteket tudománnyá. Amikor valaki tanításokra, dogmákra, hagyományra hivatkozik – hacsak

⁵ D. T. Suzuki: *Die Zen-Lehre vom Nicht-Bewusstsein* (A zen tanítása a nem-tudatról); *Die Einsicht in die eigene Selbstnatur* (Betekintés a saját természetünkbe) című fejezet; O. W. Barth Verlag, München-Planegg, 1957

⁶ Georg Kühlewind: *Das Licht des Wortes; Das wortlose Denken, Das Leben der Bewusstseinsseele* című fejezetek; Verlag Freies Geistesleben, Stuttgart, 1984; (A Szó világossága; Kláris Kiadó és Művészeti Műhely, 2010; A szavak nélküli gondolkodás, A tudati lélek élete c. fejezetek), valamint Rudolf Steiner: *Okkulte Geschichte*, 30.12.1910. (GA 126).

nem arról van szó, hogy a rövidség kedvéért utal egy gondolatmenetre –, akkor van valami, amit maga nem tud reprodukálni; hiszen nem lenne szükség hivatkozásra, ha maga is létre tudná hozni a tartalmat. Más szóval: nem megismerésről van szó, hanem valamiről, amit valaha valaki megismert, amit nem értünk, vagy amiben nem vagyunk biztosak; különben aktuális megismerés lenne – a miénk. Hivatkozunk valamire, amit mi magunk nem tudunk megismerni.

Így aztán minden hivatkozás látszat. Mert végül is mindenkinek magának kell eldöntenie, hogy mire vagy kire hivatkozik. Ennek az eldöntése nagyon igényes feladat, aminek aligha felel meg az, aki hivatkozni akar. Ez a döntés nem fakadhat megismerésből, mert ehhez annak a forrását kellene megítélni, amire valaki hivatkozik. Ez a feladat szükségszerűen nagyobb, mint az a megismerési feladat, ami helyett valamire hivatkozunk.

Ebben megint a naiv realizmus működik, mert a hivatkozó nem veszi észre, hogy ő az, aki választ: értékesnek, igazságnak tartja azt, amire hivatkozik. Nem áll a megismerés talaján. Aki a megismerésre alapoz, abban megvan az igazság megtalálásának biztonsága, még ha talán nem is azonnal. E nélkül nagyon hamar tradicionalizmusba, fanatizmusba, dogmatizmusba, tekintélyektől való függésbe kerül az ember – mind a naiv realizmus formái.

5. A szolgaság

Amikor a naiv intellektualizmus a szellemtudományos kutató közléseit használja, többnyire egy nem tudatos érzés vezeti, melyet a tartalmak igazsága sugall. De az intellektualizmus könnyen visszaél a tartalmakkal, amiket nem képes megérteni; és ez könnyen megrontja azt az érzést is, ami eddig vezette. Ez az érzés adekvát megértés nélkül nem tud a tartalmakba ömleni; ezért – az intellektus természetének megfelelően – hamar kihűl, absztrakttá, halottá válik. A megismerő érzést, mivel hiányzik, gyakran szentimentalizmus, az érzés ellentéte, szentimentális rajongás helyettesíti (v. ö.: *Függelék VII.*). Ez mindig olyan területeken keresi a „szellemet”, ahol nem-értés uralkodik, ahol a tudománynak még feltárni valója van.

Az inadekvát gondolati megismerés megakadályozza a megismerő érzés kibontakozását. Ebben az elutasításban a gög, a beképzeltség önző mozdulata lesz belőle, mely a vélt ezoterikus tartalmak „tudásának” szól, mármint annak, ami a szentimentális rajongás számára tudásként megjelenik. A valóságban ezoterikus *tartalmak* (információk) nincsenek, csak ezoterikus *képességek*. Az ilyen tartalmak bekebelezése, anélkül, hogy azokat megfelelő módon átlátszóvá tennénk, további tudati károsodásokhoz vezet.

Az egyik legsúlyosabb károsodás, ha valaki olyan „ideák” szolgájává válik, amiket igazságként fogad el anélkül, hogy átélné, azaz megértené, megvalósítaná őket. És magasabb rendű ideákat egyedül a képességeiben megemelkedett tudat képes átélni. „Az embernek *átélő módon* kell szembesülnie az ideával; különben szolgájává lesz.”⁷ „Minden idea, mely nem válik számodra ideállá, elpusztít lelkedben egy erőt; de minden idea, mely ideállá lesz, életerőket hoz benned létre.”⁸ Egy megismerési idea szempontjából az „ideál” csak az lehet, hogy az ideát magunk hozzuk létre, illetőleg értőn reprodukáljuk.

A szellemtudományos közlések tanulmányozása révén saját, korlátozott értelmünket szeretnénk leküzdeni, túllépni rajta, új, jobb, magasabb megismerő

⁷ Rudolf Steiner: *A szabadság filozófiája [Die Philosophie der Freiheit]*; második függelék (GA 4)

⁸ Rudolf Steiner: *Wie erlangt man Erkenntnisse der höheren Welten?* (GA 10) *Bedingungen* című fejezet. (*Hogyan juthatunk a magasabb világok megismerésére; Feltételek* c. fejezet)

képességekhez jutni. Hogyan mehet ez végbe, ha közben mindig *csak* ugyanazt az értelmünket működtetjük?

A stúdiumban kínálkoznia kellene egy olyan pontnak, ahol a tudat iskolázása elkezdődhet. A stúdiumot ne az emlékezet gyakoroltatásaként fogjuk fel; hiú illúzió „tudni” azt, ami egy szellemtudományos közlésben áll, mert nem információ. Amikor valaki magasrendű közlésekről „referál”, azaz a hétköznapi értelemmel fogja fel és adja vissza, akkor ezzel olyan szintre szállítja le őket, ahol már „eltorzult igazságok”⁹; rossz szolgálatot tesznek az ügynek, a referálónak és a hallgatóságnak. Remélhetőleg senkinek sem jut eszébe a *János evangélium* prológjáról „referálni”. Alázat nélkül vétkezik a szövegek szentsége ellen, aki a hétköznapi tudattal foglalkozik velük.

Ennek a magatartásnak másik példája a szimbólumok magyarázatának kísérlete. Ha meg lehetne őket magyarázni, nem lennének szimbólumok, illetőleg feleslegesek lennének. Ugyanez vonatkozik a mesék és mítoszok „magyarázatára” is. Ahogy egy költemény nem adható vissza más szavakkal, vagy a zene, szavak segítségével, úgy a mesék, a mítoszok és a szellemi kutatás eredményei sem.

Steiner a „stúdiumot” adja meg a modern megismerési út első lépcsőjeként. Hogy ezen nem tudás-gyűjtést kell érteni, az következik az előbbiekből. A 7. fejezetben megkíséreljük leírni, hogy hogyan kellene alakítani a stúdiumot Steiner értelmében.

A szellemtudomány nem sajátítható el igazán a hétköznapi ember megváltozása nélkül; e nélkül nem is lehetséges, mint tudomány, olyan tudomány, mely magasabb megismerési képességeket igényel és használ fel. De az is a célja, hogy megváltozzék az ember, és ehhez ad módszereket.

Ha valaki másképp foglalkozik a szellemtudománnyal, ez azt jelenti, hogy a gyakorlatban tagadja, amit elméletileg elismer; nevezetesen, hogy léteznek más, a hétköznapiánál magasabb tudatszintek (v. ö.: *Függelék VIII.*).

6. A kísértés

A szellemtudománnyal való találkozás az embert két kísértésnek teszi ki. Mindkettőnek az az oka, hogy a tanítást nem a szellem tudományának, hanem olyasvalaminek veszi, ami a vallás és a tudomány köztes területén fekszik: az igazságérzés a vallás irányába, a „tartalmak” a tudomány vagy a tudás irányába terelik el. A helyes magatartás az adekvát megismerés volna, ami egy megismerésen nyugvó valláshoz vezet. Rudolf Steiner ezt a hozzáállást így jellemzi:

„Azt kell ismét felidézni és teljes tudatossággal átélnünk, ami az archaikus ember lelki helyzete volt a külvilághoz való kapcsolatában. Ezzel vallásos megismeréshez, a modern ember megismerés-vallásához fogunk jutni.”¹⁰

Az egyik kísértést általános emberinek tekinthetjük; a másikat és elsődlegest specifikusan okkult természetűnek ismerhetjük fel. Ez oda vezet, hogy a tanítás az emberen át emberellenes erők számára is hozzáférhetővé válik, akik úrrá lesznek rajta és a tanítást az ellenkezőjére fordítják. A szabadságra törő benső forradalmi aktivitásból szenteskedő, az íráshoz, az – egyetlen – szellemi kutató tekintélyéhez való ragaszkodás lesz, ahelyett, hogy az ember a tanítást saját kutatási eredményekkel

⁹ Rudolf Steiner: *Esoterische Betrachtungen karmischer Zusammenhänge* (GA 237); III. kötet, 1.7.1924.

¹⁰ Rudolf Steiner: *Philosophie, Kosmologie und Religion in Anthroposophie* ; 8.9.1922 (GA 215); lásd még Rudolf Steiner: *Inneres Wesen des Menschen und Leben zwischen Tod und neuer Geburt*, 10.4.1914. (GA 153)

egészítené ki és fejlesztené tovább. A torzítás már akkor végbemegy, amikor valaki a közléseket a hétköznapi vagy természettudományos tudat szintjére szállítja le. Erre a szövegek önállósulása, a tapasztalattól való elválása nyújt lehetőséget. Aki ebbe a lehetőségbe belebonyolódott, nem veszi észre, mit tesz: ebben mutatkozik meg a kísértés-jelleg; mert elméletileg mindenki tudhatná, hogy olyan tartalmakról van szó, melyek meghaladják a hétköznapi tudatot. Semmilyen más területen nem lehetséges, hogy úgy beszéljünk a sosem tapasztaltról, mintha értenénk és magunk is létre tudnánk hozni. Olyan világképpel találkozunk, melynek hatalmas volta és átértzett igazsága arra ösztönöz, hogy terjesszük, mielőtt teljesen áthatottuk volna. Ha olyasmiről beszélünk, amit nem fogtunk fel adekvát módon, megszilárdulnak azok a zárványok, melyek nem megfelelő felfogásuk alkalmával a tudatban keletkeztek (v. ö.: Függelék IX.).

Hallgatagabb időkben és vidékeken ezt az okkult kísértést a közlés megtagadásával kerülték el, mint a zen vagy a negatív teológia esetében. Az a kor viszont, amelyben élünk, nemzedékről-nemzedékre új szellemi képességeket hoz, amik tanítást igényelnek arra a területre nézve, amelybe belenőnek. Ezek a képességek különben könnyen elromlanak és megrontják az embert. Ezért a közlés szükséges; a tanítás degenerálódásának és félreértésének kockázatát vállalni kell. Az ember szabadságára van bízva, miként bánt a tanítással.

Az a nehézség, hogy a szellemi kutatás közlése a hétköznapi nyelven történik, a szavak különleges használatával kerülhető el. A meditatív szöveg úgy használja a szavakat, hogy több szinten is érthető: csak nem szabad megelégednünk a hétköznapi tudat szerinti értéssel. A nem-tapasztaltról való beszéd okkult kísértése folyamatosan megy át általános emberi gyarlóságba, a szellemtudomány egoista felhasználásába. Oda vezethet, hogy „tudása” tekintélyt, pozíciót, hatalmat vagy akár megélhetést nyújthat. Elfelejtí a rózsakeresztesek életmódjára vonatkozó régi szabályt: a szellemi források, az aktuális szellemi kultusz ápolása mellett világi foglalkozásuk is volt. Ha nem vesszük észre, hogy a szellemtudománnyal egoista célból visszaélünk, akkor ennek további következményei is vannak. Elveszítjük a mindennapi élet és a szellemtudomány viszonyában való eligazodási képességünket, elveszítjük döntési képességünket annak megítélésében, hogy mit értünk és mit nem, hajlamossá válunk arra, hogy olvasott tartalmakkal blöfföljünk, amennyiben a dialektikus szinten folytatott vitákban idézzük őket és érvelünk velük; a tartalmak, mivel közönséges szinten használjuk őket, összekeverednek a tudatalattiból származó impulzusokkal és asszociációkkal, és össze is tévesztjük velük őket. A „tartalmakkal” folytatott „munka” nominalista felhasználású spekulációvá, kombinációvá, retorikává fajul. A tartalmakat egyfajta „álmos extázisban”¹¹ fogjuk fel, egészséges igazság-érzékünket egyre inkább elveszítjük, és helyére gög, beképzeltség, minden- és mindent-jobban-tudás lép. Közben nem jön létre új szellemi kutatás, és ezért nem jönnek létre új eredmények sem, a szellemtudomány megalapítójának közléseiből „élünk”: egyfajta szellemi élősködés ez, ami semmi újat nem teremt, és amit kapott, abból *sem ad vissza semmit*. Aki úgy véli, hogy újat hoz, arra ferdén néznek; azzal gyanúsítják, hogy a tanítást meghamisítja. A szellemtudomány nominalista képviselője hamar elveszíti hitelét, mert nem tart sokáig, amíg a figyelmes hallgatók rájönnek a saját tapasztalatok hiányára. Mindazonáltal gyakran megesik, hogy olyan személyiségek, akik alkatuknál fogva vagy élmények – például kábítószeresek – hatására hajlamosak a szervezetükből való kilazulásra, nem-megismerő, fél-szabad érzéssel átélnek a szellemtudományos tartalmakat, és rezonancia útján követőkre találhatnak, különösen

¹¹ Rudolf Steiner: *Die spirituellen Hintergründe der äußeren Welt* (GA 177); 1.10.1917.

azok között, akik a szellemtudományt absztrakt módon, inadekvát fogalmakban „művelték”. Bizonyos körülmények között egy ideig be lehet így csapni magukat és másokat is. Nagy titkolózás közepette „ezoterikus” csoportok jönnek létre, többnyire ceremoniális, rituális ténykedés igénybevételével, erősen a tudatalatti hajlamokra építve.

Hogy szellemi képességek *nélkül* hogyan lehetséges mégis szellemi kutatás, ez a probléma a szellemtudomány sok hívét foglalkoztatja, és erre számos „megoldási kísérlet” született. Az igazi megoldás azonban éppen a szellemi képességek kidolgozása lenne. Mert amire törekedni érdemes – a valódi, hatékony bölcsesség –, az adott és megmaradt erőkkkel sem el nem érhető, sem közvetlenül nem közölhető. Különböző valamennyien bölcsék és beavatottak lennének: mert már mindent közöltek az évezredek során. Csak az emberiség volt túl gyenge ahhoz, hogy a közlést megértse: a következményeket most éljük át. A helyzet elkendőzése csak növeli a kilátástalanságot.

7. A helyes stúdium

Ha a stúdium közönséges értelemben vett tudás-gyarapítást jelentene, akkor akadály lenne a magasabb megismerési képességek kifejlesztése útjában – és ez sok esetben így is van –: a hétköznapi tudat új, „okkult” tartalmakkal gyarapodna, és még jobban ragaszkodna önmagához. A stúdium, a szellemtudományos közlések olvasása azáltal szolgál a szellemi képességek kidolgozásának előkészítéséül, hogy az olvasó észreveheti mindennapi – és tudományos – foglalkozásának elégtelenségét, és arra törekedhet, hogy gondolati intuíción keresztül új, magasabb fogalmakat ragadjon meg. Az első cél az, hogy éppen azt a fogalomrendszert, amelyhez ragaszkodunk, amely által megszokott világunkat megszilárdítjuk, új eszmékkel fellazítsuk és helyettesítsük. A szükséges fogalmakat az jellemzi, hogy élők, cseppfolyósak, nem készek (v. ö.: *Függelék X.*).

Aki figyelmesen olvas, hamarosan észreveszi, hogy számára az olvasmányok tudati gyakorlatok nélkül javarészt nem hozzáférhetőek, mert „az egészséges emberi értelem” nem áll rendelkezésére (v. ö.: *Függelék XI.*). Azt is észreveszi, hogy a szellemi tapasztalatok ábrázolásában használt képes beszéd nem arra való, hogy *képzetekhez* vezessen, hanem a *meditációhoz* kínál anyagot. A stúdiumban a meditatív praxist, a meditatív olvasást a magasabb fogalmak megalkotása vezeti be, és ezek fokozatosan a tiszta gondolkodás gyakorlásához és begyakorlásához vezetnek. Ez a stúdium célja Steiner értelmében (v. ö.: *Függelék XII.*). „A stúdium nem abban az értelemben tanulás, ahogy az közönségesen történik, hanem arra kell rájönni, hogy az ember számára lehetséges egy olyan gondolkodás, amely még folyékony, valóságos gondolkodás, melynek során az ember kizár maga körül mindent, ami kívülről hat az érzékszervekre. [...] Az embernek meg kell tanulnia, hogy mindent elfelejtsen, mindentől eltekintsen, ami kívülről az érzékeire hat, anélkül azonban, hogy üres edény maradjon. Ez akkor lehetséges, ha elmélyülünk egy tiszta, érzetmentes gondolatban, amint a szellemi kutató közléseiben található, és elmélyedünk abban, ahogy tovább szövődik. [...] Aki magasabbra akar jutni, annak a szellemtudományos közléseket így kell olvasnia. Aki nem akar magasabbra jutni, az közönséges könyvként olvashatja őket.”¹² Ez utóbbi esetben viszont ez nem „stúdium” a megismerési út első lépésének értelmében. A következő szint az imagináció megszerzése: ez meditációban való jártasságot tételez fel már az út legelején is.

¹² Rudolf Steiner: *Das christliche Mysterium* (GA 97); 22.2.1907.

A magasabb gondolkodást nevezik szellemi látó gondolkodásnak is (v. ö.: *Függelék XIII.*). Ehhez a gondolkodás átélésén keresztül vezet az út, nevezetesen annak a gondolkodási folyamatnak az átélésén át, amely egyébként tudatfölötti módon játszódik le (v. ö.: *Függelék XIV.*). Ez az imaginatív gondolkodás, amely szavak nélkül történik: ez teszi lehetővé a megfogalmazást bármely nyelven¹³ (v. ö.: *Függelék XV. és XVI.*).

Ha az antropológia szellemi út, azaz ha az emberek egy magasabb szinten találkoznak egymással, akkor nem lesz többé nehéz a közösség-alkotás, amely minden csoportosulás egyik legnagyobb problémája, hanem magától értetődővé válik (v. ö.: *Függelék XVII.*).

A szellemtudomány *tudomány* legyen, és ne vallás-pótlék, se rajongás, se a nem-értett és nem érthető dolgok gyűjteménye. Ez a kor követelménye. „Mert korunkban egy gondolkodásmódnak csak akkor van megismerési értéke, ha szemléletét és megismeréseit ki tudja tenni ugyanannak a kritikának, mint ami a természettudományos törvények jogosultságát biztosítja”¹⁴ (v. ö.: *Függelék XVIII. és XIX.*).

Utószó:

Az antropológia közléséről

Mintegy százötven éve léteznek nyilvános közlések a magasabb megismerés területére vonatkozóan. Ebben az írásban beszámoltunk a közlési formákról (1. fejezet). A gyorsan változó tudati képességek számára – minden pedagógus tudja, hogy ezek milyen gyorsan változnak, s a didaktika öt-tíz évenként megújításra szorul – mindig új közlési formákat kell találni. Ha Steiner még számíthatott is teozófiai előképzettségű emberekre, akik követni tudják képi nyelven írt műveit (*Az ember és a világ [Theosophie]*, *A szellemtudomány körvonalai [Geheimwissenschaft]*, *Hogyan juthatunk a magasabb világok megismerésére? [Wie erlangt man Erkenntnisse der höheren Welten?]*), a képesség e nyelv képiségének felfogására rohamosan csökkent, és mára szinte teljesen eltűnt. Ez egy jól kiépült antropológus környezetben talán nem tűnik fel annyira; de bizonyos hozzájárul a szellemtudomány terjedésének lassúságához. Ahol az antropológia nyilvános fellépése kezdeteiben van, ott képszerű ábrázolási formájában hamarosan elutasítják, mert ezeknek a formáknak a félreértése folytán a tudományosság igényét nem tudja kielégíteni. Ez ellene hat az igazság vonzerejének, amely a szellemtudományos tanítások *értelem adó* mivoltában jelenik meg: értelmet nyer a kozmológia, a történelem, az ember élete, és ezt mindenki lázasan keresi – legalábbis egy ideig, különösen fiatalon.

A tudati képességek változása a közlés aktuális módszertanát – tulajdonképpen minden területen – a saját tudati tapasztalások, a tudati lélek aktuális mozgulata irányában tolja el. A közlés során a hallgatóság vagy az olvasóközönség lehetséges tapasztalataiból kell kiindulni, és erre kell építeni. A hétköznapi tudatban található érintkezési pontok a lélek szellemi, tudatfeletti területeivel, ilyenek például a gondolkodás és észlelés hogyanja, az „értés”, az evidencia-élmény. Ezen perem-élmények alapján kialakítható egy biztos út a szellemtudomány felépítéséhez. Ilyen kezdeményezések Steiner minden ismeretelméleti művében találhatók, s

¹³ Georg Kühlewind: *Die Diener des Logos*, IX.-XII. fejezet; Stuttgart, 1981; *Das Licht des Wortes*; 16. fejezet; Stuttgart, 1984 (*A Logosz szolgálói; A Szó világossága*; mindkettő megjelent a Kláris Kiadó és Művészeti Műhely gondozásában)

¹⁴Rudolf Steiner: *Von Seelenrätsel*, IV.1. fejezet

tulajdonképpen céljuk éppen az, hogy ezeket a kiinduló pontokat megmutassák. Tanulmányozásukból adódik az a lehetőség is, hogy annyi embertani ismeretet szerezzünk, amennyi a tudati iskolázás hogyanjának és miértjének megértéséhez szükséges. Ezt a pontot kellene a stúdium során megcélozni, hogy adekvát módon lehessen továbbhaladni.

A közlés nem túl nehéz feladat, ha információkról van szó. Problematikussá és igen kérdésessé akkor válik, ha „hogyan” és nem „mit” akarunk közölni; és a szellemtudományban mindig „hogyan”-ról van szó, mert a szellemi világ már a legalsó rétegeiben is a létesülés és nem a statikus lét világa. Ha fontosak az erre vonatkozó módszerek, akkor még sokkal fontosabb a közlő személye. Mert ezen a területen csak azt vagyunk jogosultak közölni, amit magunk tapasztaltunk vagy tapasztalhatnánk. Csak ez fog hitelesen hangzani – minden egyéb elkápráztathat egy darabig, de hamarosan felmerül a hitelesség kérdése. Ahogy matematikáról hitelesen csak matematikus beszélhet, úgy szellemtudományról csak olyasvalaki, akinek ezen a területen tapasztalatai vannak, és pontosan olyan mértékben csak, amennyire tapasztalata van. Nem képviselhetjük Rudolf Steinert tapasztalási lehetőségei nélkül; csak saját magunkat képviselhetjük saját tapasztalatainkkal és azoknak megfelelően. Minden egyéb kísértés vagy áldozatul esés a kísértésnek. Saját naiv realizmusunk – az a nézet, hogy amit olvasunk, készen kapott valami – hozzájárul a kísértéshez és az antropozófia félreértésének – és gyakori elutasításának – elterjedéséhez. Ezért ajánlatos a stúdiumot és a közlést is ismeretelméleti – nem szükségszerűen filozófiai – bevezetéssel kezdeni: erre is érvényes, hogy az általánosan hozzáférhető tapasztalatokra kell felépíteni. Így könnyen tapasztalattá válhat, amihez a filozófia csak hosszú úton ér el: „A valóság olyan valami, amit a megismerés hoz létre.”¹⁵

És mert a valóságot, amely mindig és minden ember számára új, a megismerés hozza létre, az emberi nagykorúság és az önmagáért való felelősség, azaz a tudati lélek korában a megismerést *gondozni kell*. Ennek a gondozásnak – a lehetőségeiben adott képességek kigyakorlásának – többszörös jelentősége is van. Először is lelki higiéniai vagy gyógyászati jelentősége: hogy a nem használt képességeink és erőink ne betegítsenek meg, vagy, ha már megbetegedtünk, ki tudjunk gyógyulni. Másodszor értelemadó jelentősége: hogy az adott világnak, a természetnek ugyanúgy értelmet adjunk, ahogy egy szövegnek, amelyet el tudunk olvasni. Ez válthatja meg a természetet, és új világ jöhet létre a bensővé tett bölcsességerőkből, az ember szeretetéből az iránt, ami még nincs, amit az ember teremthet. Harmadszor jövőteremtő jelentősége: hogy több intuíciót, több ideát fogadjunk be, amelyek nélkül az emberi élet elsorvad.

Feltehetjük a kérdést: hogyan járjunk el az érzékfeletti tapasztalások képszerű ábrázolása ügyében? Adható rá példa?

Ha le lehetne írni a „helyes” eljárást, akkor felesleges lenne a képszerűség, vagy csak játékos jelentése lenne. Ennek ellenére hadd hívjuk fel a figyelmet egy helyre, ahol Steiner maga hívja fel a figyelmet erre.¹⁶ Arra utal, hogy miért beszélnek az ótestamentumi Elohák a *fákra*, a megismerés és az élet fájára vonatkozó „tilalomról”.

A „Paradicsom”, melyből az ember kiűzetett, a növények, a fák szférájában való életből állt; az ember még nem a „Földön”, az ásványiségben élt, hanem bolygónk életszférájában. A „bűnbeesést” külső történésként úgy kell felfogni, mint leszállást az ásványi szférába (erről a *Genézis* 3. része nagyon világosan beszél), ami

¹⁵ Rudolf Steiner: *Antroposophie – ihre Erkenntniswurzeln und Lebensfrüchte*; 1921. 8. 30. (GA 78)

¹⁶ Rudolf Steiner: *Probleme des Zusammenlebens in der Antroposophischen Gesellschaft*; 1915. 9.12. (GA 253)

az első „evéssel” kezdődött. Az ember előzőleg táplálékát az észlelés, lélegzés és táplálékfelvétel egységes folyamatában vette magához.

Az ember szállt le a „fákról”, nem a majom, ahogy az evolúció elmélete tanítja.

A spekulatív antropológiáról

Egy igényes szöveg mindenekelőtt azt a tapasztalatot nyújthatja az olvasónak, ami alapvető az ismeretelmélet szempontjából: azt ugyanis, hogy a befogadó közreműködik abban, hogy a szöveg valósággá váljék, amennyiben a betűket, szavakat, mondatokat összeolvassa, és értelmet, jelentést ad nekik – a jelentés sohasem jelenik meg az érzékszervileg észlelhető világban. Ezzel az ember társteremtőjévé válik a valóságnak, amelynek nyersanyagát, ideacsíráként is, készen *kapja*, amelyet *adottként* fogad el, de amely sohasem jelentheti a *teljes* valóságot.

Egy szöveg tekintetében biztos, hogy nem létezhet olyasmi, amit „önmagában” jelent, mert már a szerző jelentést, értelmet titkolt az érzékek által észlelhető megjelenésbe: mondani akart valamit.

A szöveg valóságának alakja minden olvasásra megváltozik, mert az igényes szöveg a megértésért végzett munka révén megváltoztatja az olvasót, újabb képességeket növeszt benne, és a következő olvasáskor mást mond neki a szöveg, mint előzőleg. Ehhez a szövegnek magassága vagy mélysége, egymásra épülő többértelműsége kell, hogy legyen: egyre jobban el tudunk benne mélyedni és mindig új jelentéssrétegeket tudunk benne találni. Ezért sokértelműek az ilyen szövegek és nincs állandó terminológiájuk; egy és ugyanaz a szó különböző jelentéssel használható – minden eredeti szöveg ilyen jellegű, legyen az a *Biblia*, legyenek Buddha beszédei vagy egy Steiner-szöveg. Az egymásra épülő sokértelműség azáltal jön létre, hogy a meditatív szövegek *ősjelentésükben* használják a szavakat. Az ősjelentést nem lehet elmagyarázni vagy definiálni: ez teszi lehetővé, hogy egy szót különböző összefüggésekben használhassunk; például a „ban-ben” képzőt térbeli, időbeli vagy átvitt értelemben („a szerelemben”).

Az ilyen szövegek többnyire nem csak az intellektust mozgatják meg – tudat felett a megismerő érzés is rezonál. Vannak sorsszerű találkozások is szövegekkel; úgy tűnik, hogy az általános tudati megbetegedés miatt, az antropológia szövegei a nyugati kultúra minden embere számára aktuálisak.

Az antropológiát a legkülönbözőbb módon foghatjuk fel, megkönnyíti a hozzáférést, ha van valakiben bizonyos szintű affinitás és közvetlen igazságérzék; meg lehet érteni tiszta szívvel, mert a szív szükségletét elégíti ki. Az érzésben történő megértés biztonságot is ad, amíg tart a függőleges polifónia varázsa. És addig tart, amíg az olvasó nem kezd gondolkodni vagy beszélni a tartalmakról. Ekkor két nagy kérdés vetődik fel: hogyan dolgozzuk fel az olvasottakat és hogyan beszéljünk róluk másoknak?

A gondolkodás nincs felkészítve az ilyen tartalmakra, ezek szellemi tapasztalatokból származnak, nagyon igényes „fordítási” folyamat¹⁷ hozza le őket a nyelvbe. Olvasáskor ezért ellenkező irányú fordításra („megfordításra”) van szükség, ami nagyon ritkán sikerül *teljes mértékben*. Élő szövegekről van szó, amelyek a megismerő érzést és a fordított akaratot¹⁸ szólítják meg – nem információkról.¹⁹ A közönséges értelem, a tudományos gondolkodást is ideértve az informatív

¹⁷ GA 271, *Kunst und Kunsterkenntnis* 5. és 6.5.1918.

¹⁸ GA 20, *Vom Menschenrätsel*; Ausblicke c. fejezet

¹⁹ Lásd jelen könyv *A szellemtudomány jellege* c. fejezetét

egyértelműség dialektikus szintjén mozog. A tudományos szövegnek ez az eszményképe. A meditatív szövegeknél viszont a kombináló, spekuláló, szöveg-összehasonlítással filologizáló értelemnek nincs semmi keresnivalója.²⁰

A gondolkodás és gondolkodni tudás csábító. Hiszen gondolni *mindent* tudunk, olyan mondatokat is, mint „Kezdetben vala az Íge” megértjük, és le is tudjuk fordítani más nyelvre. Ennek ellenére világos, hogy pusztán az informatív tartalmat gondoljuk, értjük, fordítjuk – azt, ami *kiindulópont* lehet egy magasabb gondolkodás számára. Gyakran halljuk, hogy hierarchikus lényekről beszélnek és vitáznak – valóban gondolják is őket? Egyetlen készre teremtett természeti tárgyat sem tudunk adekvát módon gondolni, fűszalat, kavicsot, bolhát – viszont az arkangyalok, trónok, kerubok neveit gyakran gátlás nélkül vesszük a szánkra. Meg tudnánk őket különböztetni, ha belépnének a szobába (attól eltekintve, hogy holtan rognánk össze)? A gondolkodás sokszintű tevékenység, és a legalsó szintjén kellene helyesen megtanulnunk és hatókörét átlátnunk, hogy erejét magunkkal tudjuk vinni a magasabb szintekre. A meditálást Steiner úgy jellemezi²¹, mint „a lélek gondolkodás-erejű viselkedését”, azaz csak a gondolkodás *erejét* használhatjuk a meditációban. Mindez Steinert a következő kijelentésre indítja: „...ám, ha valami nehezen viselhető el – a legnehezebben annak, aki ismeri az érzékfeletti megismerés teljes emberi oldalát –, akkor az, hogy jönnek egyesek, és tisztán elméleti formulákba préselik az érzékfeletti megismerést.”²²

A – többnyire az érzésben megtalált – kincset a gondolkodás metamorfózisán keresztül a gondolkodás megtapasztalásával²³ és megtisztításával kellene feldolgoznunk. Megtisztítás az érzelmektől, az előítéletektől – a pozitív előítéletektől is –, az észleleti- és a múlt-elemektől (a gondolttól). Ez szükséges ahhoz, hogy a szöveg ideáival az örök jelenben maradhassunk, és éppen ebben állna a meditatív feldolgozás – ez olyan alapfeltétel, amit mindenkinek teljesítenie kell, aki beszélni akar az olvasott tartalomról. A csábítások, hogy elhamarkodottan kezdjünk beszélni, nagyok és sokfélék.²⁴ Az egyik leggyakoribb mozgató ok az, hogy szívesen adnánk tovább az egész emberi életnek értelmet adó erőt. De éppen ebben mutatkozik meg a torzítás veszélye is: a meditatív szövegről éppen olyan kevésbé lehet referálni, mint a *János evangélium* prológjáról. Tapasztalás nélkül a tartalom hideg szó marad. Szubjektív érzéssel való felmelegítése csak még jobban eltorzítja a tartalmat. Csak azt képviselhetjük meggyőzően, amit magunk tapasztaltunk és éltünk át úgy, hogy ott állhatunk minden kimondott szavunk mögött. Ezért olyan fontos a nehezen elfogadható és sokak által nem kedvelt intés: „Aki pusztán tanítványként kapta ezeket a dolgokat (szellemkutatási eredményeket) valamilyen tanítótól, az minden körülmények között rosszul teszi, ha továbbadja! Továbbadni manapság azt tanácsos, amire magunk jöttünk rá, amit magunk kutattunk ki. Ez aztán tudja szolgálni, és szolgálnia is kell a többi embert.”²⁵ Eltekintve attól, hogy a nem tapasztaltról való beszéd a beszélőt is akadályozza a tapasztaláshoz vezető úton, mert a dialektikus tudat, amit le akar küzdeni, éppen, hogy megerősödik az olvasott tartalmak révén, az ilyenfajta ábrázolás sohasem meggyőző.²⁶ Ez lehet a fő oka annak, hogy olyan kevés

²⁰ Lásd a II. függelékét.

²¹ GA 138, *Von der Initiation*. Von Ewigkeit und Augenblick. Von Geisteslicht und Lebensdunkel. 28.8.1912.

²² GA 231, *Der übersinnliche Mensch, antroposophisch erfasst* 18.11.1923.

²³ GA 20, *Vom Menscherätsel*, Ausblicke c. fejezet

²⁴ Lásd jelen könyv *A kísértés* c. fejezetét.

²⁵ GA 178, *Individuelle Geistwesen und ihr Wirken in der Seele des Menschen*, 15.11.1917.

²⁶ Lásd az előző, 25. lábjegyzetben említett teljes előadást.

az antropozófus; a másik ok az úgynevezett „antropozófus művészet” terén tényező éktelen dilettantizmus. Mert az antropozófia ma tulajdonképpen százmilliók számára lenne időszerű (amikor Steiner a XX. század első két évtizedében megnyilatkozott, akkor az antropozófiát mintegy két millióan keresték).

Ha a fent említett szigorú mértéket alkalmazzuk, akkor az lehet az érzésünk: az antropozófiáról egyáltalán nem lehet beszélni. Ez tévedés. Mert az antropozófia Steiner életművében is fokról fokra épült fel, és mindenekelőtt olyan tudati tapasztalásokra, amelyeket a tudati lélek korában némi jóakarattal mindenki megszerezhet. Ezek a tudat továbbvivő peremtapasztalásai.²⁷ Így szól pl. *A szabadság filozófiája* a múlt-gondolkodás megfigyelése és a jelenléti-gondolkodás tapasztalása közötti határ átlépéséről²⁸; a határtapasztalatokról szó van azokban a „kitekintésekben” is, amiket Rudolf Steiner *A filozófia rejtélye* és *Az ember rejtélyéről* című könyvei végén, és a *Hogy juthatunk a magasabb világok megismerésére?* 1918-as utószavában ad meg. Egyes művekben, mint *A szellemi világ küszöbén* és az *Út az ember önmegismeréséhez*²⁹, tudati tapasztalatokon keresztül vezet be az antropozófiába.

Csak a naiv ember – azaz olyan, aki a tudati lélek alapmozdulatát, a reflektálást elkerüli – lehet azzal szemben vak, hogy a megismerés – akár tudatos, akár nem – az a kapu, amelyen keresztül a „tartalmak” belénk kerülnek, azok is, amelyek a mieink. Ezért ennek egy megfelelő módon előkészített kapunak kellene lennie. A mai nevelést és egyetemi gyakorlatot tekintetbe véve egyáltalán nem biztos, hogy az antropozófia lényege ténylegesen *átjön* a teozófiai képes-beszéd útján, mivel ez a nyelv feltételezi a képekkel való meditatív bánásmódot, vagy legalábbis számít arra az igazságérzetre, mely ma egészen másképp működik, mint Steiner teozófus korában – ne felejtsük el, hogy alapvető művei ebből a korszakból származnak, azaz teozófusoknak íródtak! –, vagy akár a huszadik század ötvenes vagy hatvanas éveiben. Ez az út ma több akadályt tartalmaz, mint valaha, és ezért – különösen, ha szónokok vagy írók megfelelő saját tapasztalat nélkül járnak rajta – inkább elrettentően hatnak éppen azokra, akik fogékonyak és érdeklődők.³⁰

Az itt tárgyalt kérdések megoldása nagyon egyszerű és ugyanakkor rendkívül nehéz. Mert azt jelenti, hogy vitatkozás helyett inkább szerezzünk tapasztalatokat, végezzünk szellemkutatást, tárjuk fel a tényeket³¹, Steiner szövegrészeinek kombinációja helyett érzünk el saját kutatási eredményeket. És nem érvényes-e ma is valamelyest Steiner kifogása a teozófusok irányában:

„Úgy fogják találni, ahogy ezekben a (angol nyelvű) titkos társaságokban előszeretettel hangsúlyozzák a régít. Minél inkább el lehet mondani, hogy valamilyen rítus, valamilyen dogma régi, annál inkább – elnézést a triviális kifejezésért – nyalják meg mind a tíz ujjukat az örömtől. És ha meg akarják fogni az embereket valami ilyen szellemtudománnyal, akkor legalábbis rózsakeresztesnek, de ha lehet, rögtön egyiptominak hirdetik. Mindenesetre réginek kell lennie, legalább részben réginek. És ez elég jól megfelel annak a ténynek, hogy ezekben a társaságokban nem is ápolják a közvetlen jelenben kidolgozott tudást, ha szabad így mondanom (– van ugyan persze olyan, amit közvetlenül kutatnak, de akkor is a régi, elavult szellemtudomány

²⁷ GA 21. *Von Seelenrätseln*, IV.2. fejezet. Das Auftreten der Erkenntnisgrenzen.

²⁸ Georg Kühlewind: *Tudatszintek; A két tudatszint A szabadság filozófiájában*..

²⁹ *Ein Weg zur Selbsterkenntnis des Menschen* (GA 16) és *Die Schwelle der geistigen Welt* (GA 17)

³⁰ A témáról lásd a jelen könyv függelékének XVI. részét.

³¹ GA 199, *Geisteswissenschaft als Erkenntnis der Grundimpulse sozialer Gestaltung*, 6.8.1920.

szabályai szerint). Ellenkezőleg, szembefordulnak azzal, amit mi itt üzünk, az olyan szellemtudománnyal, amely közvetlenül a jelen impulzusaiból dolgozik. [...]”³²

Ezzel semmiképpen sem az Antropozófiai Társaság közvetlen környezetében található „mintegy harminc okkult mozgalomnak” akarok szabad utat adni. Aki meg tudja ítélni, hogy egy szöveg igaz-e, akárkitől származzék is, az ki fogja magát ismerni ebben a bozótosban, Aki azonban naiv módon tekintélyekben hisz, könnyen becsapható. És különösen azok fognak ezek után a mozgalmak után futni, akik megcsömörlöttek a spekulatív antropozófiától. Úgy vélik, hogy ceremóniákban, rituálékban és hasonlóknak találják meg az ellensúlyt. Úgy látszik, elfelejtik, hogy ma, az élet mélypontjától felfelé vezető úton csak egy alapvető rítus lehetséges: a gondolkodó, észlelő, érző és akaró figyelem józan iskolázása. Ettől terelnek el a kifelé mutató mozdulatok.

³² GA 187, *Wie kann die Menschheit den Christus wiederfinden?*, 28.12.1918.